

С. Я. Лихова,
доктор юридичних наук, професор

Г. В. Рибікова,
кандидат юридичних наук

Л. Ю. Грекова,
асистент

МЕЖІ ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ ЩОДО ВБИВСТВА МАТІР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ

Національний авіаційний університет
проспект Космонавта Комарова, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: arybikova@ukr.net

Мета: дослідження застосування норм доказового права у судовому розгляді кримінальних справ за ст. 117 КК України задля забезпечення єдності судової практики. Аналізуються докази, покладені в основу обвинувальних вироків судів першої інстанції. **Методи дослідження:** у роботі використано діалектичний метод пізнання, загальнонаукові та спеціальні методи. **Результати:** розроблено науково обґрунтований підхід щодо формування меж доказування у справах щодо вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини. **Обговорення:** пошук шляхів удосконалення правозастосовної практики.

Ключові слова: вбивство, новонароджена дитина, докази, межі доказування, спеціальний суб'єкт.

Постановка проблеми та її актуальність. Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. У ст. 27 Конституції України зазначається, що кожна людина має невід'ємне право на життя і ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. У той час, як одним із основних обов'язків держави є охорона життя людини, окрему увагу в законодавстві України та у європейському законодавстві приділено нормам, що гарантують захист життя неповнолітніх. Важливим інструментом, спрямованим на реалізацію захисту життя дитини від протиправних посягань, є положення ст. 117 КК України, у якій встановлена відповідальність за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини. В той же час вагоме місце в системі правових засобів захисту права особи на життя

посідає судовий захист порушеного права. У випадках вбивства новонародженої дитини вказане положення знаходить своє відображення у справедливому покаранні, підставою для якого слугує обізнаність судді у справі. За різними даними питома вага судових помилок, пов'язаних зі встановленням вини у кримінальних справах за ст. 117 КК України становить від 5 до 50 % від загальної кількості всіх судових помилок, що потребує своєчасного реагування з боку юридичної науки [1, с. 129].

Актуальність теми зумовлена необхідністю визначення науково обґрунтованого підходу до вирішення питання про межі дослідження доказів у кримінальних справах за ст. 117 КК України, оскільки на підставі аналізу емпіричної бази, яку склали матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень України (29 рішень у 2014 – 2018 рр.) можемо спостерігати відсутність такого підходу на практиці, що може призводити і

реально призводить до звуження меж доказування і помилок у кваліфікації.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню проблемних питань визначення меж доказування присвятили свої праці такі вчені як А. Р. Белкін, Н. Р. Бобечко, В. В. Вапнярчук, І. В. Гловюк, В. П. Гмирко, Ю. М. Грошевий, В. С. Зеленецький, Т. В. Корчева, Л. М. Лобойко, Т. В. Лукашкіна, А. О. Ляш, О. В. Литвин, М. М. Михеєнко, В. В. Назаров, М. А. Погорецький, С. М. Стахівський, М. С. Строгович, В. М. Тертишник, Л. Д. Удалова та ін. Водночас, наукових розробок у сфері аналізу підходів до визначення меж доказування у такій категорії кримінальних справ як вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини в Україні до цього часу не проводилось.

Метою наукової статті є формування науково обґрунтованого підходу щодо визначення меж доказування у кримінальних справах щодо вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини.

Виклад основного матеріалу. В теорії доказів залишається дискусійним питання співвідношення різних понять, у тому числі таких як «обсяг доказування» та «межі доказування». У цьому дослідженні ми погоджуємось із підходом, запропонованим Ю. М. Грошевим та С. М. Стахівським, які розглядають межі доказування як сукупність доказів, яка дозволяє повністю дослідити всі обставини, що підлягають доказуванню у кримінальній справі, та прийняти законне рішення. Тобто, якщо обсяг доказування – це наявність усіх доказів у справі, то межі – така їх мінімальна сукупність, яка дозволяє якісно і ґрунтовно дослідити обставини, що входять до предмета доказування [2, с. 43].

Продовжуючи цю думку Ф. М. Кудін та Р. В. Костенко відзначають, що з ґносеологічної точки зору відсутня різниця між поняттям «межі доказування» та поняттям «достатність доказів» [3, с. 61]. Отже, достатніми можна вважати докази, які у сукупності дозволяють здійснити кваліфікацію відповідного суспільно небезпечного діяння за обов'язковими ознаками складу злочину, тобто за мінімумом ознак, які характеризують всі елементи складу кожного окремого злочину, за відсутності однієї з яких буде відсу-

тнім і склад злочину. М. В. Деев додає, що межі доказування виокремлюють з усієї гіпотетично можливої сукупності доказів саме достатню їх сукупність, відмежовуючи її як від недостатньої, так і від надмірної сукупності [4, с. 46].

Відповідно, досліджуване нами питання носить не лише теоретичний, а й прикладний характер, оскільки згідно ст. 94 КПК України умова достатності стосовно доказів є необхідною для прийняття відповідного процесуального рішення, у даному випадку рішення суду.

Важливим для досягнення мети цього дослідження є визначення критеріїв меж доказування у кримінальних справах за ст. 117 КК України.

В юридичній науці до таких критеріїв віднесено:

– певна сукупність доказів, достатня для висновку про дослідження всіх обставин предмета доказування;

– дослідження всіх можливих версій;

– ступінь точності знань про обставини, що підлягають доказуванню, їх достовірність або ймовірність [5, с. 98].

Версіями, які висуваються в процесі доказування для визначення меж доказування у кримінальних справах, у яких жінку обвинувачують у вбивстві своєї новонародженої дитини, можуть бути:

– обвинувачена під впливом особливого психофізіологічного стану, який пов'язаний з пологами, вбила свою новонароджену дитину;

– обвинувачена із заздалегідь сформованим умислом вбила свою новонароджену дитину сама або у співучасті, причому особливий психофізіологічний стан, зумовлений пологами, був відсутній;

– в діях обвинуваченої, яка народила мертву дитину або дитину, що померла відразу після народження, відсутній склад злочину, а саме об'єктивна сторона (наприклад, смерть настала внаслідок нещасного випадку, умисних або необережних дій іншої особи, природна смерть тощо);

– обвинувачена зізнається у злочині, який не вчиняла, здійснюючи самообмову;

– обвинувачена народила дитину (потерпілого) та вчинила вбивство з необережності;

– обвинувачена народила дитину (потерпілого) та залишила її у небезпеці;

– обвинувачена не народжувала дитину (потерпілого) та не вбивала її;

– обвинувачена не народжувала дитину (потерпілого), але вбила її.

Для роботи із версіями та обґрунтованого визначення меж доказування, на нашу думку, потрібно встановити наявність/відсутність таких юридичних фактів:

– спеціальний суб'єкт злочину (жінка, яка виносила і народила дитину (потерпілого), досягла певного віку, є осудною);

– народження обвинуваченою дитини (потерпілого), який народився живим;

– насильницька смерть новонародженої дитини (потерпілого) внаслідок дії або бездіяльності обвинуваченої;

– причинний зв'язок між вчиненим суспільно небезпечним діянням і наслідком, що настав – смертю новонародженої дитини;

– особливий психофізіологічний стан обвинуваченої, пов'язаний з пологами, як основний критерій пом'якшення покарання за вчинення умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини. Цей стан, на думку вчених, має місце не в кожному випадку пологів, тому потребує доказування. Відповідно, відсутність такого стану матиме наслідком притягнення до кримінальної відповідальності на загальних підставах [1, с. 15];

– час вбивства – під час пологів або одразу після них (тлумачиться на підставі судового угляду);

– надання допомоги дитині аби відвернути настання смерті;

– співучасть у вбивстві новонародженої дитини матір'ю цієї дитини;

– умисел на вбивство обвинуваченою своєї новонародженої дитини;

– обставини, які обтяжують або пом'якшують відповідальність.

До переліку юридичних фактів, які потребують обов'язкового встановлення в кожному конкретному випадку, ми не віднесли місце та спосіб вчинення умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини, оскільки вони є факультативними ознаками об'єктивної сторони складу цього злочину і тому на кваліфікацію не впливають [1, с. 104]. Відповідно, їх дослідження можна віднести до поняття «обсяг доказування».

Варто погодитись із О. А. Старко у тому, що окремі положення ст. 117 КК України мають суперечливий характер, що викликає труднощі у правозастосовній діяльності [6, с. 3].

Вказане підтверджується аналізом судової практики, який свідчить про те, що склалась неоднакова ситуація щодо визначення меж доказування при розгляді цієї категорії справ (Таблиця 1).

Таблиця 1

№	Вид доказу, досліджений у судовому порядку	Кількість судових справ	
		од.	%
1.	Висновок судово-медичної експертизи новонародженої дитини	21	72
2.	Висновок судово-медичної експертизи обвинуваченої	8	28
3.	Висновок судово-психіатричної експертизи обвинуваченої	13	45
4.	Протокол огляду місця події	16	55
5.	Протокол огляду трупа	12	41
6.	Показання обвинуваченої	27	93
7.	Висновок судово-біологічної / судово-генетичної експертизи	12	41
8.	Показання свідків	10	34
9.	Протокол огляду речових доказів	9	31
10.	Протокол слідчого експерименту	8	27
11.	Протокол пред'явлення для впізнання	1	3,4
Разом		29	100

Отже, призначення судово-медичної експертизи новонародженої дитини для встановлення причин смерті проводилось у $\frac{3}{4}$ досліджених нами випадків. Відповідно в інших випадках можливо залишився не повністю доведеним факт насильницької смерті новонародженої дитини, а призначення судово-медичної експертизи обвинуваченої проводилось лише в кожному третьому випадку. В інших випадках, на нашу думку, залишився недоведеним факт того, що обвинувачена нещодавно народила дитину і не виключена самообмова обвинуваченої з метою захистити іншу людину.

При оцінці висновку судово-медичної експертизи варто звернути увагу на те, що експерт у висновку повинен детально описати механізм утворення виявлених ушкоджень і розмежувати ушкодження, що виникли в результаті родової травми або дій при самопомозі, від пошкоджень, завданих новонародженому навмисно під час або після пологів на основі спеціально розроблених методик такого дослідження [1, с. 96].

У дисертаційній роботі І. С. Семенюк вказано, що встановлення факту особливого психоемоційного стану, пов'язаного з пологами, який вплинув на вчинення умисного вбивства новонародженої дитини, було відсутнє у 22 % досліджених кримінальних справ [1, с. 239].

Отже, вважаємо за необхідне в цій категорії справ проводити комплексну судову психолого-психіатричну експертизу обвинуваченої з метою встановлення такого стану як необхідної ознаки суб'єктивної сторони та як наслідок правильної кваліфікації її дій за ст. 117 КК України.

Дискусійною вважаємо можливість застосування в кримінальних провадженнях за ст. 117 КК України процесуальної форми «скороченого судового розгляду» за ч. 3 ст. 349 КПК України, яка була застосована в кожному четвертому з проаналізованих нами випадків.

Так, Є. В. Повзик зазначає, що визнання обвинуваченим своєї вини має бути умовою проведення скороченого судового розгляду [7, с. 170].

Протилежну думку висловлюють В. В. Король та М. В. Верстлер, які відмічають, що зізнання обвинуваченого на практиці визнають чи не основним доказом його вини та в багатьох випадках не досліджують достовірність та допустимість цього доказу, що констатується і в рішеннях Європейського суду з прав людини проти України. Відповідно, намагання зробити кримінальний процес максимально оптимальним і спрощеним містить ризики втрати об'єктивності та обґрунтованості судових рішень, справедливості призначених покарань, а також можливості уникнути адекватного покарання за вчинений злочин. У судовій практиці відмічаються випадки, коли особа зізнавалася у злочині, який не вчиняла, з метою отримання грошової винагороди та інших привілеїв, а також бажаючи допомогти уникнути відповідальності своїм рідним чи знайомим [8, с. 141–146].

Слід відмітити, що при проведенні судового розгляду кримінальних справ щодо вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини за ч. 3 ст. 349 КПК України судді не завжди дотримуються відповідної процесуальної форми. Так, у вироці Любешівського районного суду Волинської області від 21.07.2016 р. у кримінальному провадженні №162/564/16-к, суддя визнає недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспоруються, але при цьому не з'ясовано, чи правильно розуміють зазначені особи зміст цих обставин, чи немає сумнівів у добровільності їх позицій, а також не роз'яснено, що у такому випадку вони будуть позбавлені права оскаржити ці обставини в апеляційному порядку [9].

Водночас, у судовій практиці зустрічаються випадки, коли суд, не звертаючись до ч. 3 ст. 349 КПК України, приймає рішення на підставі показань обвинуваченої. Так, у вироці Калуського міськрайсуду Івано-Франківської області у провадженні 345/3623/14-к від 17.09.2014 р. суд, не посилаючись на ст. 349 КПК України, зазначив, що фактичні обставини справи визнані доведеними, оскільки обвинувачена визнала свою вину, а тому дослідження доказів обмежує лише допитом обвинуваченої [10].

Пропонуємо заборонити проведення «скороченого судового розгляду» за ч. 3 ст. 349 КПК

України при розгляді кримінальних проваджень щодо вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини, обмежуючись допитом обвинуваченої у зв'язку із необхідністю дослідження декількох висновків судових експертиз та, відповідно, високої ймовірності визнання обмеженої осудності обвинуваченої, яке можливе за умови дотримання повної процесуальної форми судового розгляду.

Отже, вказані обставини потребують повного дослідження достатніх доказів для прийняття справедливого та обґрунтованого судового рішення. Відправлення правосуддя щодо злочинів, пов'язаних із життям людини, в тому числі новонародженої дитини, без дослідження зазначених вище питань, на основі лише зізнання обвинуваченої на підставі ст. 349 КПК України, на нашу думку, є неконституційним.

Відповідаючи на питання, чи досягнуто межі доказування, звернемось до позиції І. Михайловської та І. Петрухіна, які вважають, що встановлення оптимальних меж доказування передбачає, що всі обставини, які впливають на вирішення справи, по суті глибоко та повно досліджено, причому це зроблено за мінімально можливою витрати сил та часу [11, с. 7–8].

Висновки. Отже, проведений аналіз судової практики притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 117 КК України дозволяє визначити теоретично обґрунтований підхід до визначення меж доказування, тобто мінімальну сукупність доказів, які потрібно дослідити для досягнення цілей правосуддя саме в цій категорії кримінальних справ. До них пропонуємо віднести: показання обвинуваченої (якщо вона не відмовляється їх надати); висновок судово-медичної експертизи новонародженої дитини (потерпілого) та обвинуваченої, висновок комплексної судової психолого-психіатричної експертизи обвинуваченої, висновок судово-генетичної експертизи, протокол огляду місця події (з метою відхилення версії про вбивство новонародженої дитини (потерпілого) іншою особою на підставі дослідження слідової картини). Навіть у випадку зізнання обвинуваченої у вчиненні злочину, склад якого передбачений у диспозиції ст. 117

КК України, вважаємо за необхідне провести всі перераховані вище види експертиз з метою усунення сумнівів у самообмові.

Вищевикладене дає підстави для висновку, що від правильності визначення меж доказування залежать не лише конкретні дії сторін судового розгляду, але й досягнення завдань кримінального судочинства.

Література

1. *Семенюк І. С.* Відповідальність за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини за кримінальним законодавством України та зарубіжних країн: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Семенюк Ірина Сергіївна. – Запоріжжя, 2016. – 248 с.
2. *Грошевий Ю. М.* Докази і доказування у кримінальному процесі: наук.-практ. посіб. / Ю. М. Грошевий, С. М. Стахівський. – К.: КНТ, 2006. – 272 с.
3. *Кудин Ф. М.* Достаточність доказательств в уголовном процессе: монография / Ф. М. Кудин, Р. В. Костенко. – Краснодар, 2000. – 160 с.
4. *Дєєв М. В.* Межі кримінально-процесуального доказування / М. В. Дєєв // Держава та регіони. Серія: Право. – 2015. – № 3. – С. 43–48.
5. *Вапнярчук В. В.* Теорія і практика кримінального процесуального доказування: монографія / В. В. Вапнярчук. – Харків: Юрайт, 2017. – 408 с.
6. *Старко О. Л.* Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / О. Л. Старко. – К., 2007. – 22 с.
7. *Повзик Є. В.* Правові наслідки визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї вини (порівняльно-правове дослідження): монографія / Є. В. Повзик. – Харків: Право, 2014. – 224 с.
8. *Король В. В.* Зізнання особи у вчиненні кримінального правопорушення та його правові наслідки у кримінальному провадженні / В. В. Король, М. В. Верстлер // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2016. – Вип. 36 (2). – С. 141–146.
9. *Вирок* Любешівського районного суду Волинської області від 21 липня 2016 р. по справі № 162/564/16-к [Електронний ресурс] // Єдиний

державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59178663>.

10. *Вирок* Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 17 вересня 2014 р. по справі № 345/3623/14-к [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40514369>

11. *Михайловская И.* Некоторые вопросы теории судебных доказательств / И. Михайловская, И. Петрухин // Сов. юстиция. – 1964. – № 15. – С. 5–8.

References

1. *Semenyuk I. S.* Vidpovidal`nist` za umy`sne vby`vstvo matir'yu svoeyei novonarodzhenoyi dy`ty`ny` za kry`minal`ny`m zakonodavstvom Ukrayiny` ta zarubizhny`x krayin: dy`s. ... kand. yur. nauk: 12.00.08 / Semenyuk Iry`na Sergiyivna. – Zaporizhzhya, 2016. – 248 s.

2. *Groshevy`j Yu. M.* Dokazy` i dokazuvannya u kry`minal`nomu procesi: nauk.-prakt. posib. / Yu. M. Groshevy`j, S. M. Stahivs`ky`j. – K.: KNT, 2006. – 272 s.

3. *Kudy`n F. M.* Dostatochnost` dokazatel`stv v ugovnom processe: monografiya / F. M. Kudy`n, R. V. Kostenko. – Krasnodar, 2000. – 160 s.

4. *Dyeyev M. V.* Mezhi kry`minal`no-procesual`nogo dokazuvannya / M. V. Dyeyev // Derzhava ta regiony`. Seriya: Pravo. – 2015. – № 3. – С. 43–48.

5. *Vapnyarchuk V. V.* Teoriya i prakty`ka kry`minal`nogo procesual`nogo dokazuvannya:

monografiya / V. V. Vapnyarchuk. – Xarkiv: Yurajt, 2017. – 408 s.

6. *Starko O. L.* Umy`sne vby`vstvo matir'yu svoeyei novonarodzhenoyi dy`ty`ny` (kry`minal`no-pravove ta kry`minologichne doslidzhennya): avtoref. dy`s... kand. yury`d. nauk: 12.00.08 / O. L. Starko. – K., 2007. – 22 s.

7. *Povzy`k Ye. V.* Pravovi naslidky` vy`znannya pidozryuvany`m, obvy`nuvacheny`m svoeyei vy`ny` (porivnyal`no-pravove doslidzhennya): monografiya / Ye. V. Povzy`k. – Harkiv: Pravo, 2014. – 224 s.

8. *Korol` V. V.* Ziznannya osoby` u vchy`neni kry`minal`nogo pravoporushennya ta jogo pravovi naslidky` u kry`minal`nomu provadzhenni / V. V. Korol`, M. V. Verstler // Naukovy`j visny`k Uzhgorods`kogo nacional`nogo universy`tetu. Seriya: Pravo. – 2016. – Vy`p. 36 (2). – С. 141–146.

9. *Vy`rok* Lyubeshivs`kogo rajonnogo sudu Voly`ns`koyi oblasti vid 21 ly`pnya 2016 r. po spravi № 162/564/16-k [Elektronny`j resurs] // Yedy`ny`j derzhavny`j reyestr sudovy`h rishen`. – Rezhym dostupu: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59178663>

10. *Vy`rok* Kalus`kogo mis`krajonnogo sudu Ivano-Frankivs`koyi oblasti vid 17 veresnya 2014 r. po spravi № 345/3623/14-k [Elektronny`j resurs] // Yedy`ny`j derzhavny`j reyestr sudovy`h rishen`. – Rezhym dostupu: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40514369>

11. *My`hajlovskaya Y`.* Nekotorye voprosy teory`y` sudebnyh dokazatel`stv / Y`. My`hajlovskaya, Y`. Petruhy`n // Sov. yusty`cy`ya. – 1964. – № 15. – С. 5–8.

С.Я. Лиховая, А.В. Рыбикова, Л.Ю. Грекова

**ПРЕДЕЛЫ ДОКАЗЫВАНИЯ В ДЕЛАХ ОБ УБИЙСТВЕ МАТЕРЬЮ
СВОЕГО НОВОРОЖДЕННОГО РЕБЕНКА**

Национальный авиационный университет
проспект Космонавта Комарова, 1, 03680, Киев, Украина
E-mail: arybikova@ukr.net

Цель: исследование применения норм доказательственного права в судебном разбирательстве уголовных дел по ст. 117 УК Украины для обеспечения единства судебной практики. Анализируются доказательства, положенные в основу обвинительных приговоров судов первой инстанции. **Методы исследования:** в работе использованы диалектический метод познания, общенаучные и специальные методы. **Результаты:** разработан научно обоснованный подход к формированию пределов доказывания по делам об убийстве матерью новорожденного ребенка. **Обсуждение:** поиск путей совершенствования правоприменительной практики.

Ключевые слова: убийство, новорожденный ребенок, доказательства, пределы доказывания, специальный субъект.

S. Lykhova, G. Rybikova, L. Grekova

AMBIT NORM OF PROOF IN CASES OF MURDER OF A NEWBORN BABY BY HIS MOTHER

National Aviation University
Kosmonavta Komarova Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mail: arybikova@ukr.net

Goal: the article deals with the study of application the norms of proof law in the criminal trials relatively art. 117 of the Criminal Code of Ukraine in order to ensure the uniformity in judicial practice. The proofs from the verdicts of courts of the first instance are analyzed. **Methods of research:** the dialectical method of cognition, general scientific and special methods were used. **Results:** has been developed the science-based approach to form the permissible norm of proof in cases of murder of a newborn baby by his mother. **Discussion:** search for ways to advance law enforcement practice.

Keywords: murder, newborn baby, proof, ambit norm of proof, special subject.